

Ministry of Foreign Affairs
and International Cooperation

GDJE JE CRNOGORSKO DRUŠTVO 16 GODINA OD OBNOVE DRŽAVNE NEZAVISNOSTI?

ANALIZA TREDOVA
POLITIČKOG JAVNOG MNJENJA
CRNE GORE

Izdavač:

Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM (www.cedem.me)

Za izdavača:

Milena Bešić

Autor:

Prof. dr Miloš Bešić

Saradnik:

Marko Pejović

Dizajn, grafika i štampa:

Brain studio doo, Podgorica

Tiraž:

50 primjeraka

Analiza je dio projekta “Vox Populi – Implementation of better choices”, koji je podržan od strane Ministarstva spoljnih poslova i međunarodne saradnje Italije u okviru poziva “Bando Balcani”. Nalazi i stavovi izneseni u ovoj analizi predstavljaju isključivo odgovornost izdavača i autora.

TABELE:

Tabela 1 - Talasi istraživanja	5
Tabela 2 - Partijska preferencija po talasima istraživanja	8
Tabela 3 - Partijska preferencija po godinama istraživanja.....	10
Tabela 4 - Partijska preferencija – trend: bez apstinenata	11
Tabela 5 - Procenat podrške EU u odnosu na glasače svih partija - TREND	15
Tabela 6 - Podrška NATO u odnosu na partijsku preferenciju.....	19
Tabela 7 - Pripadnost konfesijama – TREND.....	24

GRAFIKONI:

Grafikon 1 - Broj ispitanika po godinama u kojima su istraživanja obavljena.....	6
Grafikon 2 - Procjena smjera kretanja po talasima istraživanja.....	7
Grafikon 3 - Procjena smjera u kome se zemlja kreće po godinama istraživanja	7
Grafikon 4 - Partijska preferencija: promjena koja iskazuje razliku između prvog i poslednjeg talasa istraživanja	10
Grafikon 5 - Trendovi partijske podrške: opredijeljeni glasači – procentualna razlika između prvog i poslednjeg talasa istraživanja	13
Grafikon 6 - Promjene u partijskoj preferenciji od avgusta 2020. godina do danas	13
Grafikon 7 - Trend podrške EU integracijama po talasima istraživanja	14
Grafikon 8 - Trend podrške EU integracijama po godinama	14
Grafikon 9 - Promjene u podršci EU integraciji u odnosu na partijsku preferenciju kada se upoređi prvo i poslednje istraživanje	16
Grafikon 10 - Trend podrške EU integracijama od avgusta 2020. godine do danas u odnosu na partijsku preferenciju	17
Grafikon 11 - Trend podrške NATO	18
Grafikon 12 - Podrška NATO: Poređenje prvog i poslednjeg talasa istraživanja	18
Grafikon 13 - Podrška NATO - trend od avgusta 2020 do danas.....	19
Grafikon 14 - Trend podrške NATO u odnosu na partijsku preferenciju.....	21
Grafikon 15 - Podrška NATO u odnosu na partijsku preferenciju od avgusta 2020. godine do danas	22
Grafikon 16 - Oslonac u spoljnoj politici - TREND	22
Grafikon 17 - Oslonac u spoljnoj politici - poređenje prvog i poslednjeg talasa	23
Grafikon 18 - Oslonac u spoljnoj politici – Trend od avgusta 2020. godine do danas.....	23
Grafikon 19 - Pripadnost SPC u pravoslovnom korpusu - TREND	25
Grafikon 20 - Spoljno-politička orientacija – indeks	26
Grafikon 21 - Indeks prioriteta unutrašnje politike.....	27
Grafikon 22 - Prioritet reformi u junu 2022. godine	28
Grafikon 23 – Indeks reformi – poređenje dva poslednja talasa istraživanja.....	28

UVOD

Umjesto da smjena vlasti predstavlja progresivan faktor u smislu jačanja demokratije i sveukupnog unapređenja države kroz aktiviranje suštinskih reformskih procesa, svi nacionalni kontekstualni faktori kojima svedočimo prethodne dvije godine zapravo pokazuju suprotno imajući u vidu da se Crna Gora suočava sa neprimjerenum izazovima za društvo koje je u desetog godini pregovaranja o članstvu u EU. U ovakvom vremenu važno je potvrditi demokratiju kao dobro samo po sebi i kao više od pukog sredstva za postizanje željenih ciljeva politike.

Dinamika društvenih reformi zavisi isključivo od političke volje i odlučnosti činilaca vlasti, dok je njihov pravac rezultat najvažnijeg spoljnopolitičkog cilja Crne Gore – članstva Crne Gore u EU. S tim u vezi, Crna Gora se već dugo vremena nalazi u *statusu quo* i neophodno je suštinsko strateško promišljanje o evropskoj integraciji, ali nadasve politička volja, kompetentnost pojedinaca u institucijama i individualna odgovornost.

Umjesto aktiviranja suštinskih društvenih reformi, predlaganja boljih zakonskih rješenja, dijaloga unutar Skupštine i saradnje sa međunarodnim partnerima, i dalje svjedočimo kontinuitetu djelovanja prethodnih vlasti odnosno prilagođavanje političkim ili ličnim interesima, iako je nužnost da se sa takvom praksom mora prekinuti.

Već duži vremenskih period nijesu privremeno zatvorena poglavla što je veoma indikativno sa aspekta posvećenosti političkih struktura da napredujemo na evropskom putu. I u desetoj godini pregovaračkog procesa govorimo o ispunjavanju privremenih mjerila, uslijed izbjegavanja odgovornosti i izostanka političke volje da se preduzmu svi koraci ka ispunjavanju zadataka koji stoje pred Skupštinom i Vladom.

Za prevazilaženje međusobnih podjela i dalje ne postoji odlučnost i zrelost političkih subjekata kojima bi ovo pitanje ostalo u prošlosti, a posebno izbjegli učestali bojkoti ključnih reformskih procesa zbog čega je gotovo konstanta da politički subjekti zahtijevaju posrednike kako bi se ostvario politički konsenzus po gotovo bilo kom važnom pitanju. Crnoj Gori su neophodne korjenite promjene koje će kao krajnji ishod imati političku strukturu koja će biti usmjerena na građane i javni interes.

Politička prepucavanja i eksperimentisanja su dovela Crnu Goru na rubu funkcionisanja sistema institucija i neformalnog aktiviranja klauzule balansa što je uvodi u novu fazu nestabilnosti gdje se na uštrb javnog interesa i zadovoljenja potreba građana isključivo vodi briga o zadovoljavanju partijskih i ličnih interesa.

Neočekivani postupci političkih subjekata i neispunjavanja očekivanja građana, ali i veliki broj drugih faktora uticao je na promjenu stava građana o političkim subjektima koje su birali na izborima 2020. godine, što dovodi do upitnosti izborne volje građana od 2020. godine nakon dvogodišnjeg perioda nazadovanja.

Neupitno je da većina je onih građana koji žele vidjeti Crnu Goru koja je građanska, demokratska i zapadno orijentisana, van uticaja vjerskih organizacija, pa se od nove vlasti očekuje da dalje baštini i da se zalaže za evropske vrijednosti sa ciljem boljeg standarda života svih građana. Isključivo na takvom putu će imati podršku građana i partnera u organizacijama civilnog društva koje su usmjerene na demokratizaciju društva u cjelini i učvršćivanje vladavine prava i temeljne reforme koje će nas dovesti do članstva u Evropsku uniju.

Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) je u kontinuitetu od početka XXI vijeka sproveo veliki broj istraživanja političkog javnog mnjenja. Procedure uzrokovanja i instrumentarium je standardizovan od 2007. godine, što znači da smo koristili isti dizajn upitnika i ista pitanja/indikatore za određeni broj tema.

U ovoj analizi izložićemo neke od najzanimljivijih nalaza koji se tiču analize trendova sa cilj da se analiziraju trendovi ključnih indikatora koji su informativni u društvenom i političkom smislu, a ne da se sistematski i deskriptivno analiziraju svi podaci kojima raspolažemo. Najprije, u tabeli 1 prikazujemo sve talase istraživanja koje smo koristili za ovu analizu.

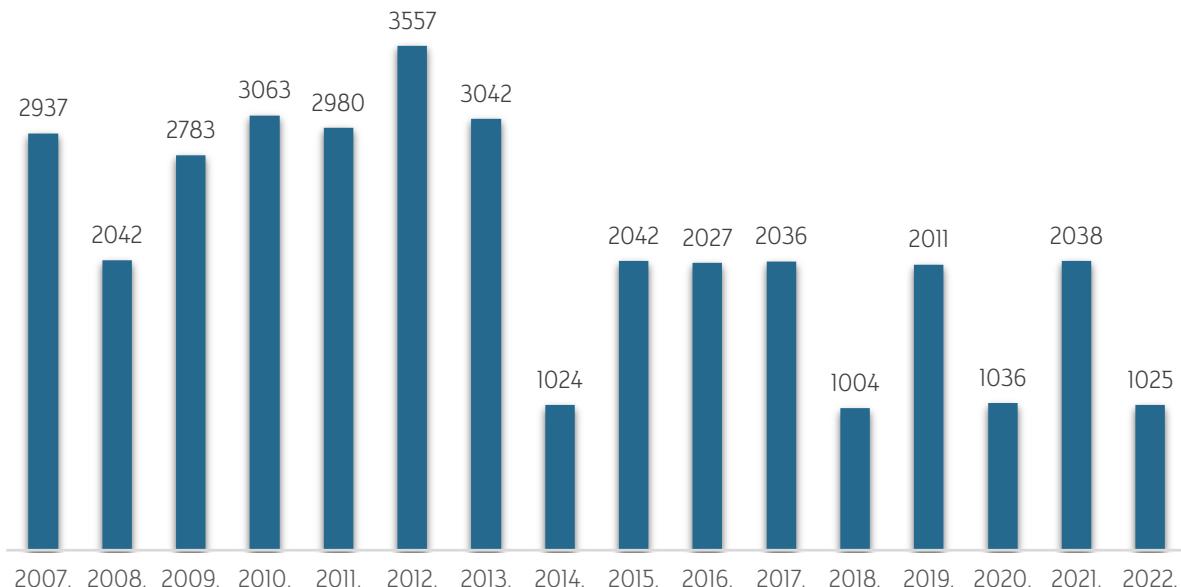
Tabela 1 - Talasi istraživanja

Talas istraživanja	Uzorak
Februar 2007.	981
Septembar 2007.	981
Decembar 2007.	975
Jun 2008.	1029
Novembar 2008.	1013
Oktobar 2009.	968
Novembar 2009.	1015
Decembar 2009.	800
Jul 2010.	1026
Oktobar 2010.	1004
Novembar 2010.	1033
Septembar 2011.	976
Oktobar 2011.	962
Decembar 2011.	1041
Mart 2012.	1505
Jul 2012.	1030
Oktobar 2012.	1022
Januar 2013.	1007
Jun 2013.	1022
Septembar 2013.	1013
Septembar 2014.	1024
Jul 2015.	1009

Novembar 2015.	1032
Jun 2016.	997
Decembar 2016.	1030
Jun 2017.	1032
Decembar 2017.	1005
Novembar 2018.	1004
Jun 2019.	1003
Decembar 2019.	1008
Avgust 2020.	1036
Jun 2021.	1015
Decembar 2021.	1023
Jun 2022.	1025

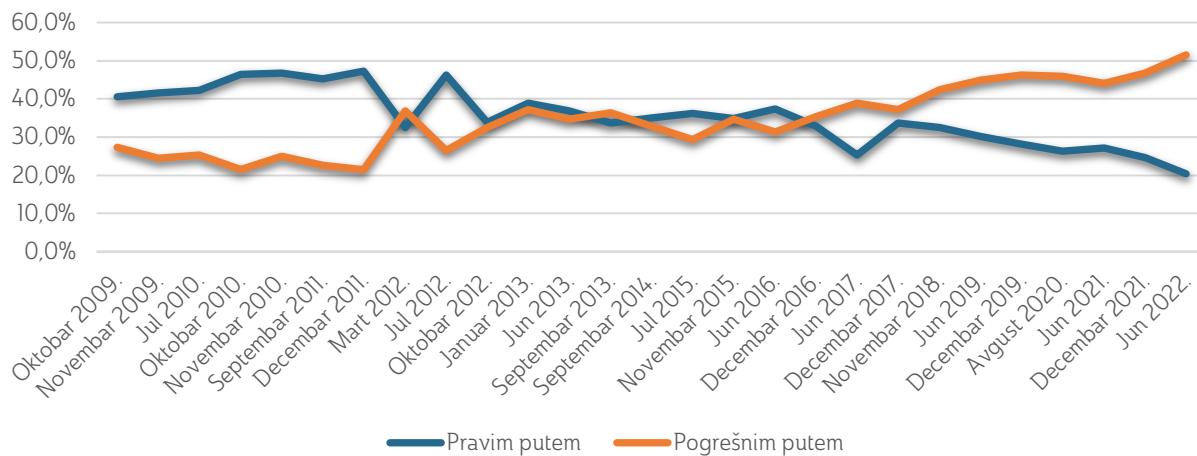
U Grafikonu 1 dajemo prikaz svih istraživanja kada se kumulativno istraživanja integrišu na nivou godine.

Grafikon 1 - Broj ispitanika po godinama u kojima su istraživanja obavljena

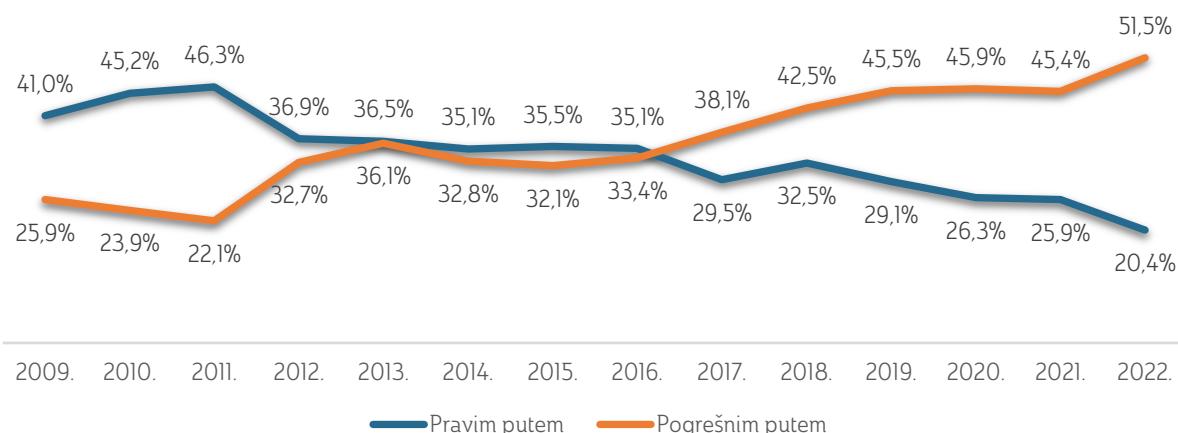
Naš prvi i veoma važan indikator jeste procjena smjera u kome se zemlja kreće. Ovaj indikator se može kvalifikovati kao fundamentalni, stoga što on ukazuje odnos prema budućnosti na način da se ocjenjuje trenutno stanje. U grafikonu 2 dajemo prikaz procjene smjera po talasima istraživanja.

Grafikon 2 - Procjena smjera kretanja po talasima istraživanja¹

Kada je riječ o pravcu u kome se Crna Gore kreće, podaci jasno ukazuju da imamo linearan i negativan trend. Osim toga, identifikujemo i tzv. „pik“, kada je riječ o negativnoj procjeni u martu 2012. godine. Istraživanje te godine se sprovodilo tokom izborne kampanje za predsjedničke izbore na kojima su učestvovali Filip Vujanović, kao kandidat koalicije oko DPS-s i Miodrag Lekić, kao kandidata koalicije oko DF-a. Isti su završeni više nego tijesnom pobjedom Filipa Vujanovića. Drugim riječima, jasno je da indikator procjene smjera u kome se zemlja kreće istovremeno mjeri i stav prema vladajućim strukturama. Preglednosti radi, prilažemo podatak o procjeni smjera po godinama istraživanja u Grafikonu 3. Linearno od 2011. do danas smanjuje se procenat onih koji kažu da se zemlja kreće pravim putem i povećava procenat onih koji smatraju da se zemlja kreće pogrešnim putem. Tačnije, od 2011. godine procjena pozitivnog smjera se smanjila za preko 26%, a procenat onih koji kažu da se zemlja kreće pogrešnim smjerom povećan je za gotovo 30%.

Grafikon 3 - Procjena smjera u kome se zemlja kreće po godinama istraživanja

¹ Nedostajući procenti (do 100) jesu rezidualni koji se odnose na stav „ne znam, ne mogu da procijenim“

Ono što je posebno interesantno jeste nalaz da trendovi procjene smjera u kome se zemlja kreće nijesu značajno drugačiji otkad je došlo do smjene vlasti 2020. godine. Naprotiv, u poslednjem talasu istraživanja (2022) mjerimo **značajan pad onih koji smatraju da se zemlja kreće u dobrom smjeru**, i **povećanje broja onih koji smatraju se zemlja kreće pogrešnim putem**. Prema tome, ovaj indikator veoma jasno ukazuje na efekat političke krize kome svedočimo tokom 2022. godine.

Drugi bazični indikator koji pratimo jeste partijska preferencija. No, imajući u vidu da u Crnoj Gori imamo veliki broj partija, a neke od njih nisu ni postojale u ranijem periodu, da bi prikaz bio informativan, kategorizovali smo partije u četiri bloka uz dodatak apstinenata. Partije su kategorizovane na osnovu faktorske analize, a sama kategorizacija odgovara i svakom razumnom kvalitativnom kriterijumu. S tim u vezi, DPS je klasifikovan kao posebna kategorija a prosrpske partije obuhvataju DF, Demokrate, SNP, i manje partije koje imaju jasnu pro-srpsku agendu. Građanske partije obuhvataju SDP, SD, LP, ali i neke partije koje više ne postoje a spadaju u ovaj blok poput Pozitivne Crne Gore. Manjinske partije jesu albanske i bošnjačke stranke. Na kraju, apstinenti su klasifikovani kao posebna kategorija. U Tabeli 2 prikazujemo partijske preferencije po kategorijama po talasima istraživanja.

Tabela 2 - Partijska preferencija po talasima istraživanja

Blok/Talas istraživanja	DPS	Prosrpske partije	Građanske partije	Manjinske partije	Apstinenti
Februar 2007.	32,3%	31,6%	3,9%	3,1%	29,2%
Septembar 2007.	30,8%	30,6%	5,3%	2,4%	30,9%
Decembar 2007.	28,3%	32,7%	6,3%	1,9%	30,8%
Jun 2008.	31,9%	28,3%	4,3%	2,9%	32,7%
Novembar 2008.	32,7%	28,4%	4,5%	1,5%	32,9%
Oktobar 2009.	33,1%	24,5%	4,5%	3,3%	34,6%
Novembar 2009.	36,5%	23,5%	5,7%	3,0%	31,3%
Decembar 2009.	36,4%	29,9%	6,5%	1,3%	26,0%
Jul 2010.	31,5%	25,6%	8,8%	2,3%	31,8%
Oktobar 2010.	34,7%	25,1%	7,4%	2,4%	30,5%

Novembar 2010.	35,3%	27,0%	7,2%	3,0%	27,5%
Septembar 2011.	32,5%	25,7%	7,5%	3,8%	30,5%
Oktobar 2011.	35,3%	29,1%	6,5%	2,8%	26,2%
Decembar 2011.	31,8%	24,8%	9,2%	2,6%	31,6%
Mart 2012.	32,8%	26,9%	12,5%	2,9%	24,8%
Jul 2012.	37,5%	21,7%	11,8%	2,8%	26,2%
Oktobar 2012.	37,6%	28,2%	10,6%	3,4%	20,3%
Januar 2013.	39,4%	26,3%	10,9%	3,0%	20,4%
Jun 2013.	36,9%	23,4%	10,8%	2,6%	26,3%
Septembar 2013.	37,6%	28,8%	9,3%	2,5%	21,8%
Septembar 2014.	33,0%	23,3%	7,6%	4,0%	32,1%
Jul 2015.	31,7%	28,1%	11,4%	3,1%	25,7%
Novembar 2015.	33,1%	25,5%	10,7%	4,3%	26,5%
Jun 2016.	32,0%	27,8%	9,7%	4,8%	25,8%
Decembar 2016.	30,3%	35,0%	8,4%	4,8%	21,5%
Jun 2017.	28,2%	30,6%	9,4%	4,2%	27,6%
Decembar 2017.	31,1%	33,2%	9,6%	4,0%	22,1%
Novembar 2018.	28,5%	28,7%	7,6%	3,9%	31,4%
Jun 2019.	22,6%	29,5%	9,5%	4,8%	33,6%
Decembar 2019.	25,5%	27,6%	10,2%	5,6%	31,2%
Avgust 2020.	23,7%	28,2%	11,8%	5,3%	31,0%
Jun 2021.	21,5%	31,4%	10,5%	5,9%	30,6%
Decembar 2021.	21,7%	32,6%	9,9%	7,0%	28,8%

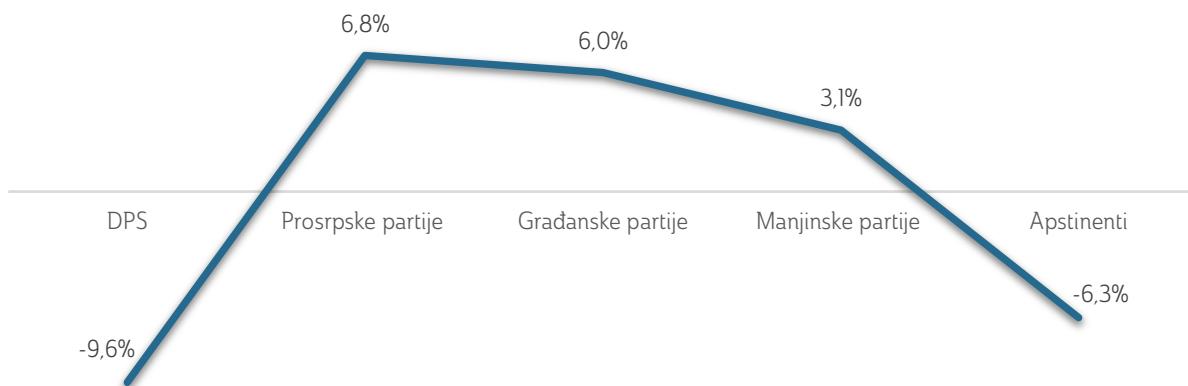
Jun 2022.	22,7%	38,4%	9,9%	6,1%	22,8%
-----------	-------	-------	------	------	-------

U Tabeli 3 dajemo prikaz trendova partijske preferencije po godinama istraživanja.

Tabela 3 - Partijska preferencija po godinama istraživanja

	DPS	Prosrpske partiјe	Građanske partiјe	Manjinske partiјe	Apstinenti
2007.	30,5%	31,6%	5,1%	2,5%	30,3%
2008.	32,3%	28,3%	4,4%	2,2%	32,7%
2009.	35,3%	25,7%	5,5%	2,6%	30,9%
2010.	33,8%	25,9%	7,8%	2,6%	29,9%
2011.	33,2%	26,5%	7,8%	3,1%	29,5%
2012.	35,5%	25,8%	11,8%	3,0%	24,0%
2013.	37,9%	26,1%	10,3%	2,7%	22,9%
2014.	33,0%	23,3%	7,6%	4,0%	32,1%
2015.	32,4%	26,8%	11,0%	3,7%	26,1%
2016.	31,1%	31,5%	9,1%	4,7%	23,6%
2017.	29,7%	31,9%	9,4%	4,1%	24,9%
2018.	28,5%	28,7%	7,6%	3,9%	31,4%
2019.	24,0%	28,5%	9,9%	5,2%	32,4%
2020.	23,7%	28,2%	11,8%	5,3%	31,0%
2021.	21,6%	32,0%	10,2%	6,5%	29,7%
2022.	22,7%	38,4%	9,9%	6,1%	22,8%

Grafikon 4 - Partijska preferencija: promjena koja iskazuje razliku između prvog i poslednjeg talasa istraživanja

U Grafikonu 4 dat je prikaz promjene u procentu glasova po blokovima kada se uporedi prvi i poslednji talas istraživanja. Kumulativno posmatratno, podaci ukazuje da DPS danas ima oko 10 % manje glasova nego što je to bio slučaj u prvom istraživanju obavljenom 2007. godina. Paralelno, prosrpske partije su ojačale za oko 7 %, a građanske partije, takođe, bilježe rast za oko 6 %, dok je referentna rastuća vrijednost za manjinske partije nešto preko 3%. Konačno, broj apstinenata se smanjilo za preko 6%. Drugim riječima, trend jednostavno ukazuje na volatilnost koja se može iskazati na sledeći način: **10% glasača DPS-a su „prešli“ u građanske i manjinske partije, a 6% apstinenata su postali glasači prosrpske partije.** Ono što je dodatno interesantno jesu kretanja kada se kao referentna tačka posmatra smjena vlasti koja se dogodila 2020. godine. U istraživanju koje je rađeno u avgustu 2020. godine, dakle u periodu kada su se održali parlamentarni izbori na kojima je DPS izgubio koalicioni kapacitet, ova partija je imala 23.7 % glasača u ukupnom biračkom tijelu. Taj procenat je nešto niži za oko 2 % u naredna dva istraživanja u 2021. godini, da bi za jedan procenat bio viši u poslednjem istraživanju u junu 2022. godine. **Ukupan broj glasača DPS-a se nije značajno smanjio nakon izbora 2020. godine**, ali se jeste smanjila njihova ukupna podrška među opredijeljenim glasačima stoga što je od 2020. godine smanjen broj apstinenata za oko 10%. Dakle, **smanjenjem apstinencije, kada se posmatraju opredijeljeni glasači, ukupan procenat podrške DPS-a je u padu i nakon što su izgubili vlast 2020. godine.** Ovaj nalaz se jasno uočava kada se analiziraju trendovi kada se isključe apstinenti iz kalkulacije/prikaza (Tabela 5).

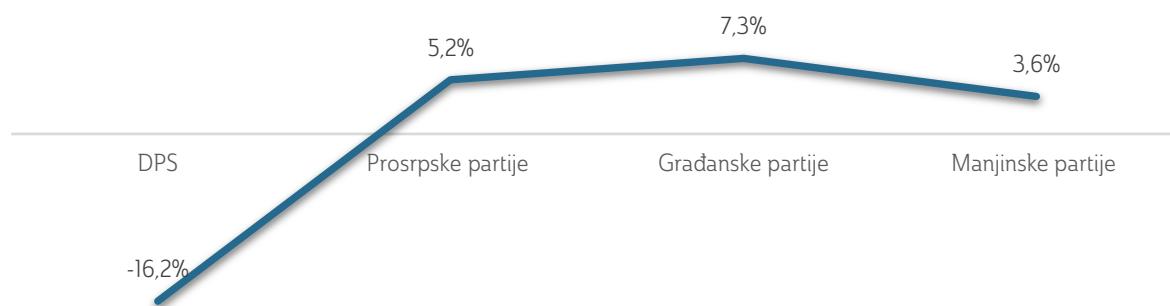
Tabela 4 - Partijska preferencija – trend: bez apstinenata

	DPS	Prosrpske partije	Građanske partije	Manjinske partije
Februar 2007.	45,6%	44,6%	5,5%	4,3%
Septembar 2007.	44,5%	44,2%	7,7%	3,5%
Decembar 2007.	40,9%	47,3%	9,0%	2,8%
Jun 2008.	47,3%	42,0%	6,3%	4,3%
Novembar 2008.	48,7%	42,4%	6,8%	2,2%
Oktobar 2009.	50,6%	37,4%	7,0%	5,1%
Novembar 2009.	53,2%	34,2%	8,3%	4,3%
Decembar 2009.	49,2%	40,4%	8,8%	1,7%
Jul 2010.	46,1%	37,6%	12,9%	3,4%
Oktobar 2010.	49,9%	36,1%	10,6%	3,4%

Novembar 2010.	48,7%	37,2%	9,9%	4,1%
Septembar 2011.	46,8%	37,0%	10,8%	5,5%
Oktobar 2011.	47,9%	39,4%	8,9%	3,8%
Decembar 2011.	46,5%	36,2%	13,5%	3,8%
Mart 2012.	43,6%	35,8%	16,7%	3,9%
Jul 2012.	50,8%	29,3%	16,1%	3,8%
Oktobar 2012.	47,1%	35,3%	13,3%	4,3%
Januar 2013.	49,4%	33,1%	13,7%	3,7%
Jun 2013.	50,1%	31,7%	14,6%	3,6%
Septembar 2013.	48,1%	36,9%	11,9%	3,2%
Septembar 2014.	48,6%	34,3%	11,2%	5,9%
Jul 2015.	42,7%	37,9%	15,3%	4,1%
Novembar 2015.	45,1%	34,7%	14,5%	5,8%
Jun 2016.	43,0%	37,4%	13,1%	6,5%
Decembar 2016.	38,6%	44,6%	10,8%	6,1%
Jun 2017.	39,0%	42,3%	13,0%	5,8%
Decembar 2017.	40,0%	42,7%	12,3%	5,1%
Novembar 2018.	41,5%	41,8%	11,0%	5,7%
Jun 2019.	34,1%	44,4%	14,3%	7,2%
Decembar 2019.	37,0%	40,1%	14,8%	8,1%
Avgust 2020.	34,4%	40,8%	17,1%	7,7%
Jun 2021.	31,0%	45,3%	15,2%	8,5%
Decembar 2021.	30,5%	45,7%	13,9%	9,9%
Jun 2022.	29,5%	49,8%	12,8%	8,0%

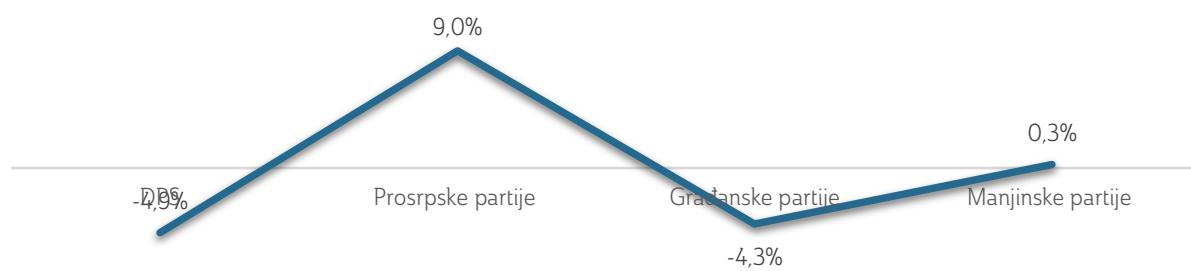
Podaci jasno ukazuju na promjene koje se dešavaju, a njih je najjednostavnije izraziti kada se uporede poslednji i prvi talas istraživanja (Grafikon 5). Kumulativno, od 2007. godine do danas, DPS je na gubitku od preko 16%, dok su sve ostale kategorije u porastu, i to: prosrpske partije za preko 5%, građanske za preko 7% i manjinske za manje od 4%.

Grafikon 5 - Trendovi partiskske podrške: opredijeljeni glasači – procentualna razlika između prvog i poslednjeg talasa istraživanja

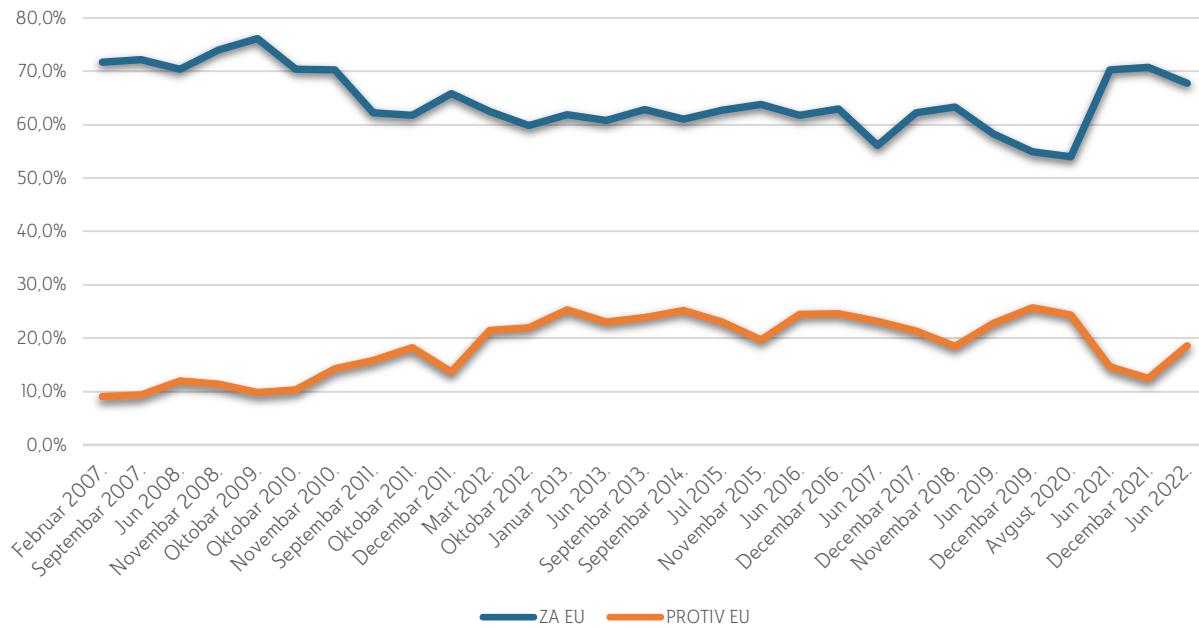
Međutim, kako je važno analizirati promjene kada je riječ o opredijeljenim glasačima od izbora 2020. godine do danas (grafikon 6). Kada uporedimo vrijednosti u avgustu 2020. godine, sa trenutnim vrijednostima, može reći da je DPS izgubio oko 5% opredeljenih glasača, a prosrpske partije bilježe progres od 9%. Podrška građanskim partijama je takođe u padu od preko 4%, a podrška manjinskim partijama je manje-više na istom nivou. Zaključuje se da se od izbora održanih u avgustu 2020. godine do danas, bilježi veoma blagi pad DPS-a u ukupnom broju glasača, ali se uslijed smanjene apstinencije ovaj pad značajno negativnije odražava na njihov rejting. Veliki broj nekadašnjih apstinenata je „ušao“ u biračko telo, te se značajnim smanjenjem apstinencije značajno povećava procenat podrške prosrpskih partija.

Grafikon 6 - Promjene u partiskoj preferenciji od avgusta 2020. godina do danas

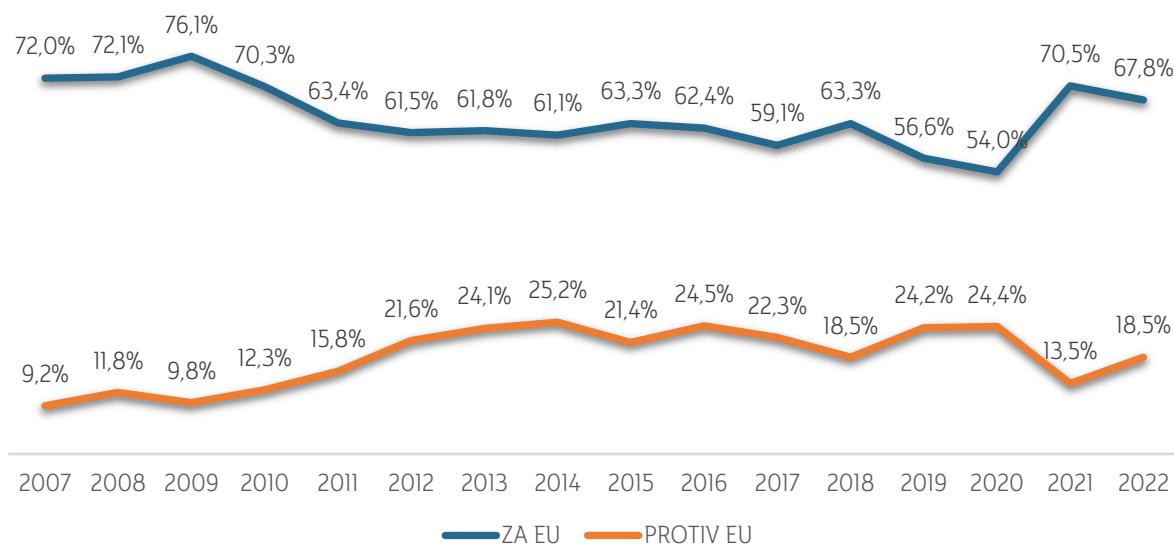

Sledeći indikator koji smo pratili jeste stav prema EU integraciji. U našim istraživanjima ovaj stav jednostavno mjerimo pitanjem u upitniku: „Da li podržavate članstvo Crne Gore u Evropskoj uniji?“. U grafikonima 7 i 8 dajemo prikaz trenda podrške EU integraciji.

Grafikon 7 - Trend podrške EU integracija po talasima istraživanja

Grafikon 8 - Trend podrške EU integracija po godinama

Analiza trenda ukazuje da smo najviši stepen podrške mjerili 2009. godine, a da nakon toga imamo stabilan negativni trend. Do izbora održanih u avgustu 2020. godine, a na kojima je DPS ostao bez većinske podrške. Dakle, ono što je posebno interesantno jeste rast podrške EU integraciji nakon

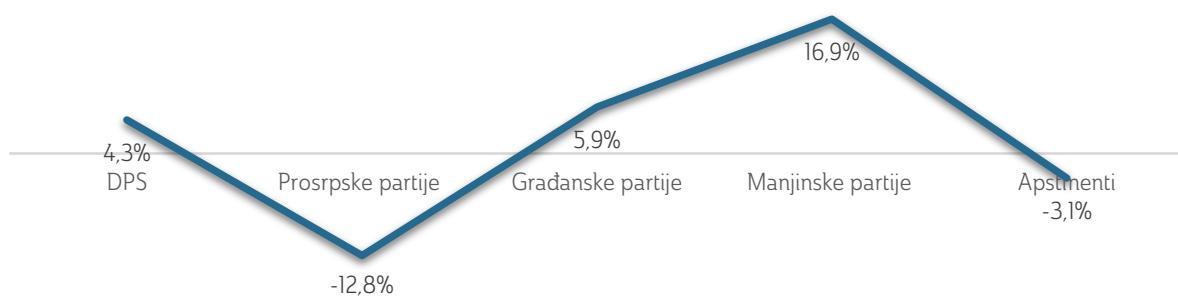
pada DPS-a. Naime, DPS je politički veoma jasno naklonjena EU integraciji, a nominalno, važilo je da su prosrpske partije protiv EU. Drugim riječima, nakon pada s vlasti DPS-a kao proevropske partije i dolaskom na vlast partija koje su nominalno euro-skeptične, moglo se očekivati da će se nastaviti, pa čak i radikalizovati negativni trend podrške EU. Međutim, desilo se upravo suprotno, **nakon pada DPS-a, značajno, gotovo dramatično je preko noći povećana podrška EU integraciji**. Jedino smisleno objašnjenje, naravno, može biti da su glasači prosrpskih partija značajno u većoj mjeri opredeljivali za EU integraciju nakon smjene DPS-a. U tabeli 5 dajemo prikaz trenda podrške EU integracijama u odnosu na partijsku preferenciju, i nalazi su veoma indikativni. Naime, podaci ukazuju stabilnu i snažnu podršku EU integracijama među glasačima DPS-a, manjinskih i građanskih partija, tačnije, kumulativno mjerimo rast podrške kod ovih kategorija. Sa druge strane imamo blagi pad podrške među apstinentima, i značajan pad podrške među prosrpskim glasačima, i sve to, naravno, ako se uporedi prvi i poslednji talas istraživanja (grafikon 8).

Tabela 5 - Procenat podrške EU u odnosu na glasače svih partija - TREND

	DPS	Prosrpske partije	Građanske partije	Manjinske partije	Apstinenti
Februar 2007.	92,7%	57,2%	89,2%	80,0%	61,2%
Septembar 2007.	92,7%	55,2%	88,7%	82,6%	64,7%
Jun 2008.	89,4%	52,9%	91,1%	86,7%	62,2%
Novembar 2008.	90,6%	62,8%	89,1%	80,0%	64,3%
Oktobar 2009.	93,4%	65,0%	88,6%	84,4%	65,1%
Oktobar 2010.	89,3%	54,2%	75,7%	88,0%	59,5%
Novembar 2010.	91,8%	49,5%	85,1%	86,7%	57,7%
Septembar 2011.	85,5%	40,6%	89,0%	81,1%	46,8%
Oktobar 2011.	82,6%	44,6%	81,0%	67,9%	47,2%
Decembar 2011.	81,9%	52,3%	83,3%	70,4%	54,6%
Mart 2012.	82,4%	41,4%	82,0%	69,8%	48,7%
Oktobar 2012.	88,3%	37,5%	60,7%	79,4%	34,8%

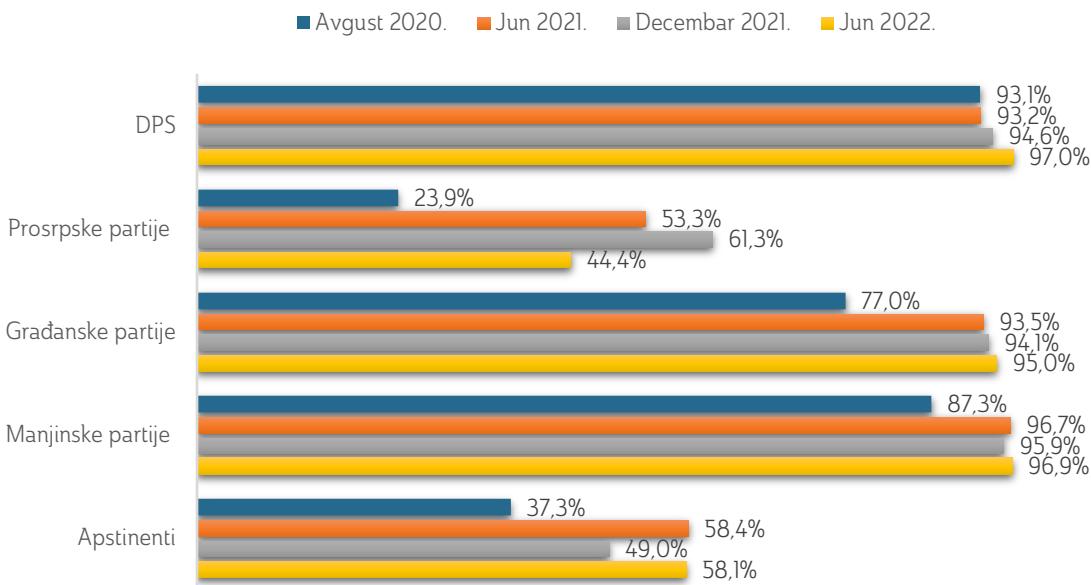
Januar 2013.	82,4%	37,4%	68,2%	74,2%	48,3%
Jun 2013.	82,5%	43,5%	66,4%	77,8%	42,0%
Septembar 2013.	84,8%	47,1%	67,0%	73,1%	42,3%
Septembar 2014.	87,3%	40,6%	76,9%	75,0%	43,6%
Jul 2015.	86,5%	40,8%	73,9%	83,9%	50,4%
Novembar 2015.	90,4%	45,6%	79,1%	77,3%	39,3%
Jun 2016.	90,9%	30,6%	74,2%	93,8%	48,4%
Decembar 2016.	94,9%	34,5%	93,0%	89,8%	47,3%
Jun 2017.	86,6%	34,2%	73,2%	86,0%	39,1%
Decembar 2017.	92,3%	37,2%	78,1%	97,6%	43,7%
Novembar 2018.	91,3%	39,9%	89,5%	97,4%	48,6%
Jun 2019.	96,5%	32,1%	80,2%	93,9%	43,6%
Decembar 2019.	94,2%	17,9%	83,5%	82,1%	41,4%
Avgust 2020.	93,1%	23,9%	77,0%	87,3%	37,3%
Jun 2021.	93,2%	53,3%	93,5%	96,7%	58,4%
Decembar 2021.	94,6%	61,3%	94,1%	95,9%	49,0%
Jun 2022.	97,0%	44,4%	95,0%	96,9%	58,1%

Grafikon 9 - Promjene u podršci EU integraciji u odnosu na partijsku preferenciju kada se upoređi prvo i poslednje istraživanje

No, pravi uvid o promjenama koje mjerimo na nivou ukupne populacije imamo kada se uporede poslednja četiri istraživanja (grafikon 10).

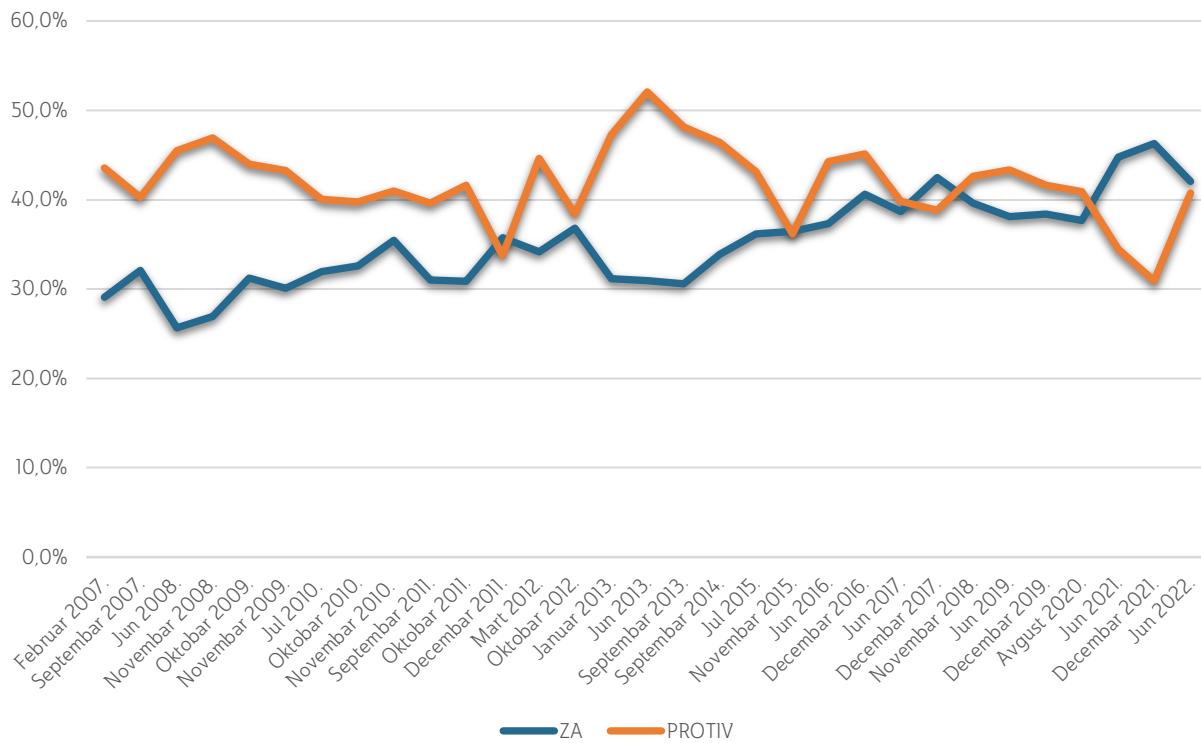
Grafikon 10 - Trend podrške EU integracijama od avgusta 2020. godine do danas u odnosu na partijsku preferenciju

Podatak ukazuje da je među glasačima DPS-a podrška stabilno visoka, čak i u porastu. Podrška EU integraciji kod glasača građanskih i manjinskih partija, kao i kod apstinenata, značajno je povećana nakon izbora 2020. godine. Najinteresantniji nalaz jeste podrška EU integraciji među prosrpskim glasačima. Naime, ova podrška je dramatično povećana u prvom istraživanju nakon izbora (za gotovo 30%), da bi se ovaj rast nastavio i u 2021. godini, dakle, podrška je kada se uporede avgust 2020. i decembar 2021. godine veća za gotovo 40%. Nakon toga, podrška EU integraciji među prosrpskim glasačima značajno je smanjena, i ona iznosi trenutno oko 45%. No, valja primetiti da je ova mjerena vrijednost, bez obzira na poslednji regresivni talas, ukazuje da je **preko 20% veći broj prosrpskih glasača koji podržavaju EU u odnosu na avgust 2020. godine**. Drugim riječima, među prosrpskim glasačima nakon pada DPS-a je značajno povećana podrška EU integraciji stoga što više DPS nije „ekskluzivni brend koji ima pravo“ na EU integraciju, a **podrška prosrpskih glasača smanjena je u 2020. godini zbog rata u Ukrajini, tačnije, usled identifikacije velikog broja prosrpskih glasača sa Rusijom, a ne sa EU**.

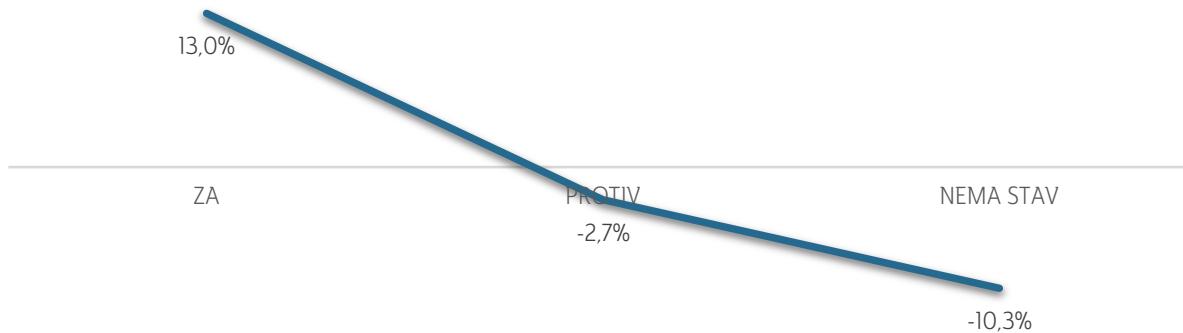
Kada je riječ o NATO integracijama, mjerimo zanimljive trendove (grafikon 10). Uz nemale oscilacije, podrška NATO integracijama značajno je povećana u prethodnih 15 godina.

Grafikon 11 - Trend podrške NATO

Ukoliko kumulativno uporedimo promjene u stavu prema NATO (grafikon 11), podaci pokazuju da je danas 13% više onih koji podržavaju NATO nego što je to bio slučaj u prvom istraživanju 2007. godine. Broj onih koji su protiv NATO je smanjen za oko 3%, ali je zato značajno smanjen broj onih koji nemaju stav, dakle, rast podrške NATO integraciji se primarno dešava stoga što oni koji nisu imali stav u sve većoj mjeri podržavaju NATO.

Grafikon 12 - Podrška NATO: Poređenje prvog i poslednjeg talasa istraživanja

No, podatak koji je veoma indikativne jesu promjene koje se dešavaju u poslednjih nekoliko talasa, tačnije, od izbora 2020. godine (grafikon 13). Naime, podaci, kao i kada je riječ o EU, pokazuju da je nakon izbora u avgustu 2020. godine, značajno **povećan rast podrške NATO**, i to ako se uporede izbori u 2020. godinu i mjerene vrednosti s kraja 2021. godine, govorimo o **rastu podrške od oko 20%**. Opet, u poslednjem talasu istraživanja u junu 2022. godini, mjerimo pad podrške u odnosu na 2021. godinu, uslijed rata u Ukrajini.

Grafikon 13 - Podrška NATO - trend od avgusta 2020 do danas

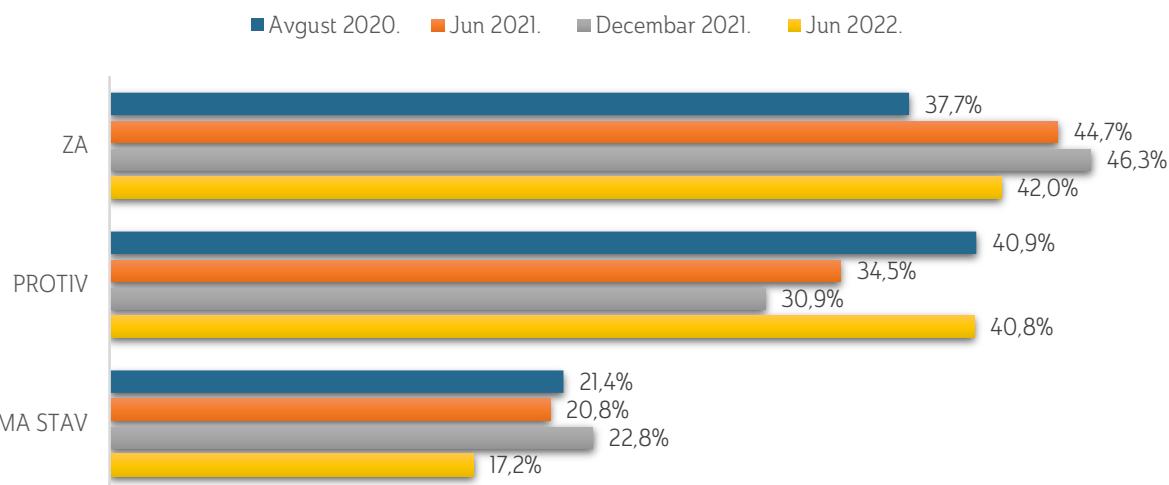

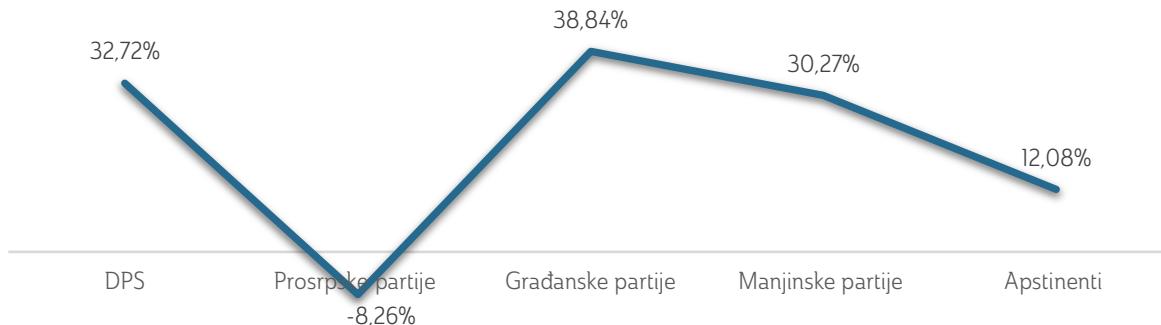
Tabela 6 - Podrška NATO u odnosu na partiju preferenciju

	DPS	Prosrpske partiye	Građanske partiye	Manjinske partiye	Apstinenti
Februar 2007.	49,7%	15,1%	51,4%	58,6%	15,4%
Septembar 2007.	62,9%	9,3%	57,7%	56,5%	17,5%
Jun 2008.	44,5%	6,9%	55,6%	36,7%	18,5%
Novembar 2008.	51,4%	4,9%	58,7%	46,7%	16,5%
Oktobar 2009.	60,0%	5,9%	45,5%	68,8%	16,4%
Novembar 2009.	59,3%	4,2%	44,8%	43,3%	11,4%
Jul 2010.	61,3%	5,7%	51,1%	54,2%	17,1%

Oktobar 2010.	57,2%	8,7%	50,7%	66,7%	17,4%
Novembar 2010.	65,3%	6,5%	59,5%	58,1%	16,5%
Septembar 2011.	50,8%	12,0%	57,5%	48,6%	17,2%
Oktobar 2011.	55,3%	6,1%	61,9%	33,3%	17,5%
Decembar 2011.	50,9%	16,3%	60,4%	53,6%	26,8%
Mart 2012.	57,3%	10,4%	54,8%	43,2%	17,9%
Oktobar 2012.	66,5%	12,5%	26,9%	57,1%	16,9%
Januar 2013.	52,3%	6,1%	40,9%	56,7%	13,7%
Jun 2013.	51,3%	6,7%	40,9%	53,6%	17,8%
Septembar 2013.	55,9%	5,1%	31,9%	42,3%	18,6%
Septembar 2014.	62,7%	5,9%	56,4%	51,2%	17,3%
Jul 2015.	62,2%	11,6%	57,9%	63,3%	18,4%
Novembar 2015.	71,1%	6,8%	51,4%	59,1%	12,1%
Jun 2016.	69,6%	4,0%	55,2%	68,8%	21,0%
Decembar 2016.	79,1%	3,3%	79,3%	81,6%	23,1%
Jun 2017.	80,4%	8,2%	53,6%	76,7%	19,3%
Decembar 2017.	80,1%	11,4%	58,8%	90,0%	20,3%
Novembar 2018.	73,1%	2,8%	77,6%	89,7%	27,9%
Jun 2019.	85,8%	4,7%	58,9%	89,8%	22,0%
Decembar 2019.	81,7%	6,1%	63,7%	76,8%	16,8%
Avgust 2020.	81,0%	3,1%	59,8%	87,3%	19,3%
Jun 2021.	80,8%	15,4%	75,5%	91,7%	29,9%
Decembar 2021.	82,9%	19,8%	79,0%	95,9%	25,2%

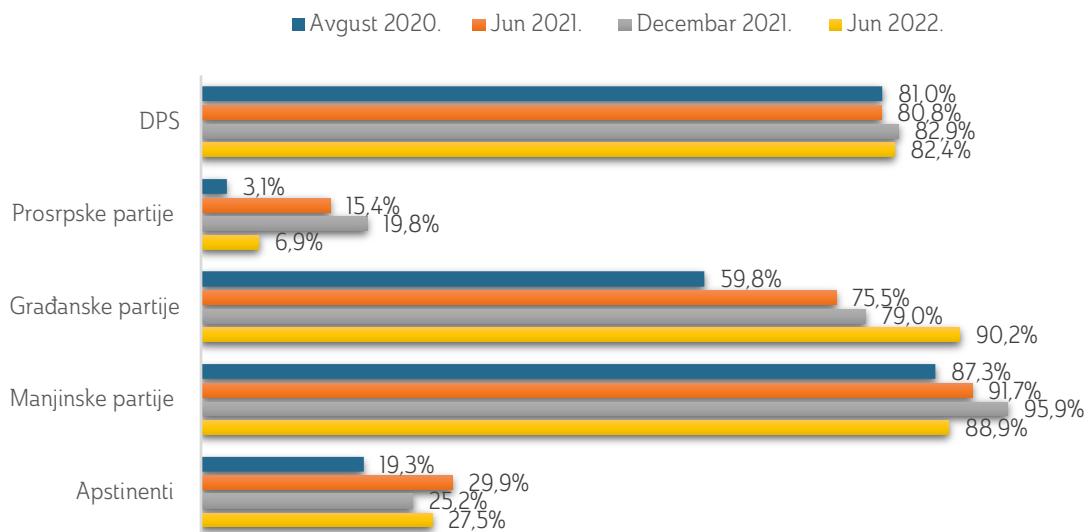
Jun 2022.	82,4%	6,9%	90,2%	88,9%	27,5%
-----------	-------	------	-------	-------	-------

Grafikon 14 - Trend podrške NATO u odnosu na partijsku preferenciju

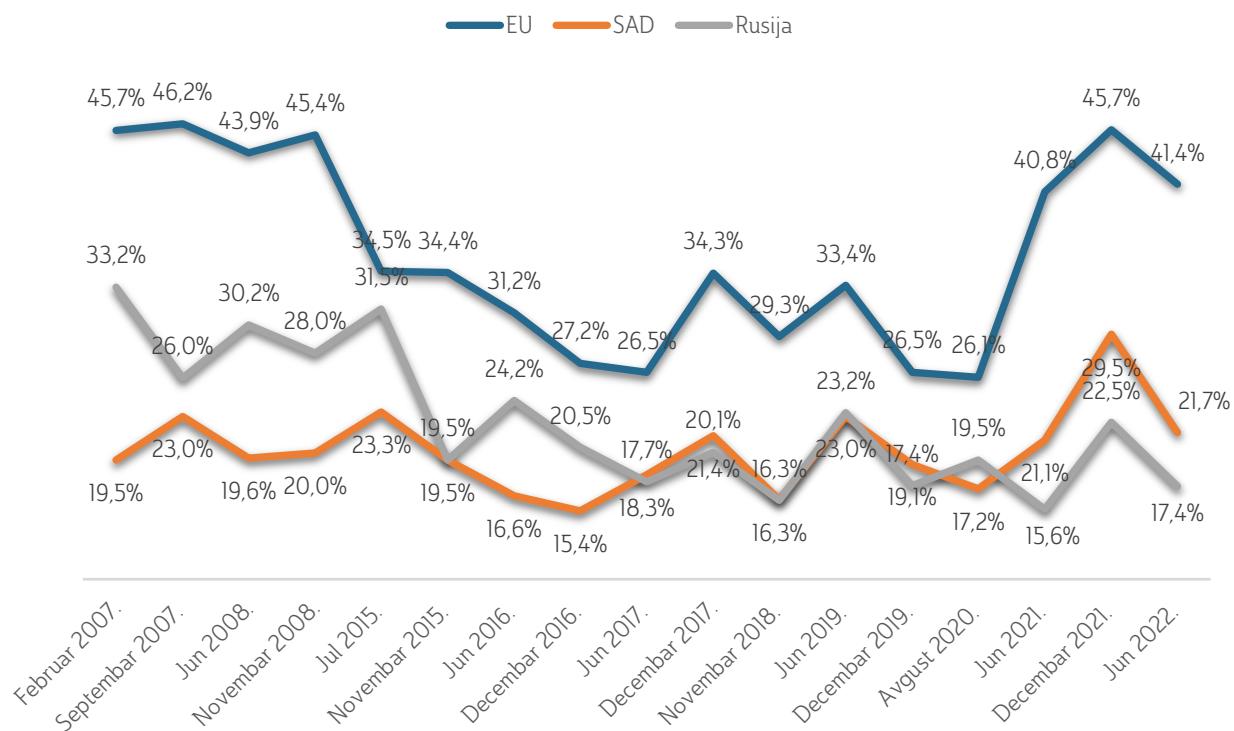
Ukoliko analiziramo trend u odnosu na partijsku preferenciju (grafikon 15), podrška NATO je danas u odnosu na prvo istraživanje obavljeno 2007. godine značajno je povećana među glasačima DPS-a, glasačima građanskih i manjinskih partija, te je značajno povećana među apstinentima. Sa druge strane, podrška je smanjena za preko 8% među glasačima prosrpskih partija. No, iz priložene tabele 6 jasno se vidi značajna varijacija u podršci glasača prosrpskih partija NATO integraciji. Stoga je posebno važno analizirati promjene u podršci NATO koje se dešavaju nakon izbora 2020. godine do danas u odnosu na partijsku preferenciju (grafikon 15). Podataci pokazuju da su DPS glasači stabilno od 2020. godine do danas snažno opredeljeni za NATO, a isto se može reći i za glasače manjinskih partija. Sa druge strane, najdramatičnije, i kontinuirano linearno povećanje podrške NATO mjerimo kod glasača građanskih partija, tačnije, u ovom biračkom tijelu je podrška NATO povećana za preko 30% od izbora 2020. godine do danas, i trenutno je viša od mjerene vrijednosti za DPS (iznosi preko 90%). Kod manjinskih glasača takođe mjerimo gotovo 10% povećanje podrške nakon izbora 2020. godine. I opet, sa ovog stanovišta, najinteresantniji su glasači prosrpskih partija. Naime, samo 3% glasača ovog političke afilijacije je podržavalo NATO uoči izbora 2020. godine, da bi se ova podrška povećala do kraja 2021. godine na gotovo 20%, dakle, riječ je o dramatičnom povećanju. Međutim, opet očito uslijed rata u Ukrajini i latentnog konflikta između NATO i Rusije, podrška kod prosrpskih glasača naglo se smanjuje u 2022. godini, i danas iznosi samo 7%.

Grafikon 15 - Podrška NATO u odnosu na partiju preferenciju od avgusta 2020. godine do danas

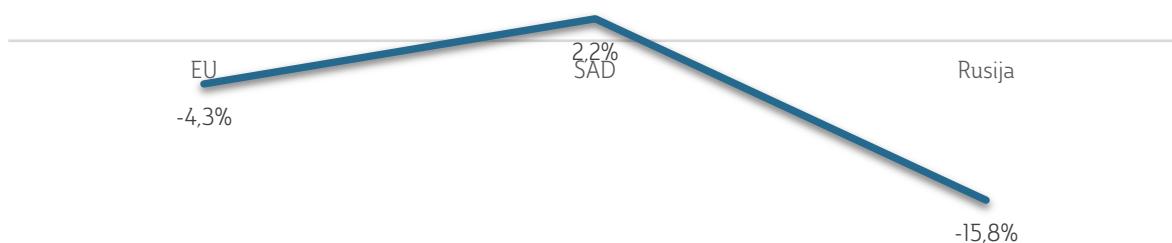
Jedan od značajnih indikatora koji smo kontinuirano, ali ne u svakom talasu, pratili jeste i oslonac u spoljnoj politici (grafikon 15).

Grafikon 16 - Oslonac u spoljnoj politici - TREND

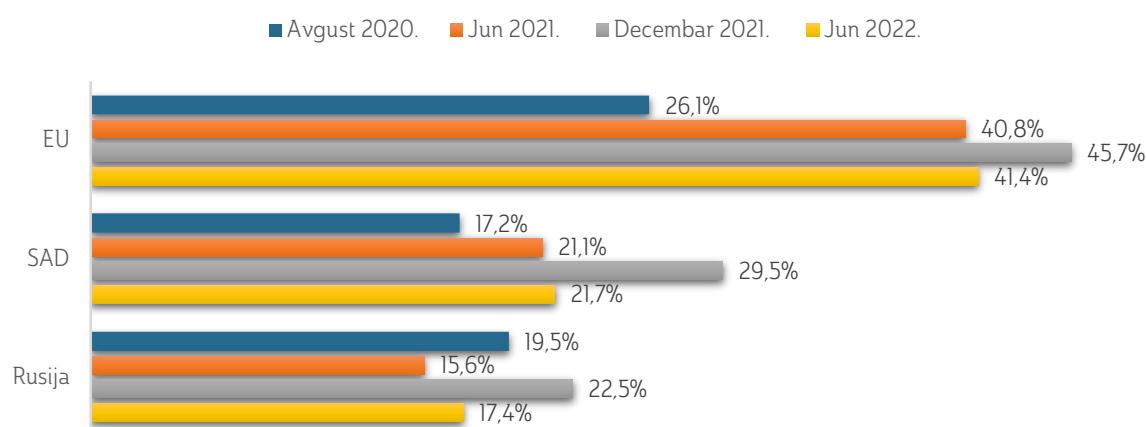
Podaci ukazuju značajnu varijansu kada je riječ o oslanjanju na EU, tačnije, veliki broj građana je smatrao da se Crna Gora treba oslanjati na EU u spoljnoj politici, da bismo mjerili kontinuiran negativni trend do avgustovskih izbora 2020. godine, a nakon toga opet, značajan rast. U svakom slučaju, u grafikonu 16, prilažemo razliku u mjerenim vrijednostima kada se uporedi prvi i poslednji talas istraživanja. Podaci pokazuju da je posmatrano u cijelokupnom periodu **za preko 4% smanjen procenat građana koji smatra da se Crna Gora u spoljnoj politici treba oslanjati na EU**, a za gotovo 16% je smanjen broj onih koji smatraju da oslonac treba tražiti u Rusiji, dok je procenat njih koji kao prvog spoljopolitičkog partnera vide SAD veoma malo povećan (nešto preko 2%).

Grafikon 17 - Oslonac u spoljnoj politici - poređenje prvog i poslednjeg talasa

Međutim, opet, najzanimljiviji je podatak koji govori o promjenama koje su se desile nakon izbora 2020. godine (grafikon 18). Podatak ukazuje da je procenat građana koji smatraju da se treba oslanjati na EU povećan za čitavih 20% od izbora 2020. do kraja 2021. godine, da bi se njihov broj nešto smanjio u poslednjem talasu istraživanja. Sličan trend, sa značajno nižim vrijednostima, mjerimo i kada je riječ o SAD. Sa druge strane, gotovo svaki peti građanin je smatrao da se na Rusiju treba oslanjati u spoljnoj politici 2020. godine, da bi se taj procenat smanjio u prvom istraživanju nakon izbora, potom povećao krajem 2021., a takav trend nastavio i u 2022. godini. No realno, sve ove promjene kada govorimo o Rusiji nisu dramatične, te danas Rusiju kao oslonac u spoljnoj politici vidi samo 2% građana manje nego što je to bio slučaj u avgustu 2020. godine.

Grafikon 18 - Oslonac u spoljnoj politici – Trend od avgusta 2020. godine do danas

Pitanje konfesionalne pripadnosti verovatno bi spadalo u set demografskih pitanja, i ne bi bilo predmet posebne analize u većini demokratskih zemalja. U Crnoj Gori, međutim, ovo je političko pitanje, a uobičajeno je mišljenje da je konflikt između DPS-a i Srpske pravoslavne crkve jedan od ključnih faktora usljud kojih je DPS izgubio vlast 2020. godine. Stoga u tabeli 7 dajemo jednostavan prikaz pripadnosti crkvama/konfesijama kroz vrijeme. Podatak jednostavno ukazuje da je procenat onih koji su islamske i katoličke veroispovesti stabilan, dok se kumulativno linearno povećavao broj onih koji kažu da pripadaju SPC i smanjivao broj onih koji kažu da pripadaju CPC.

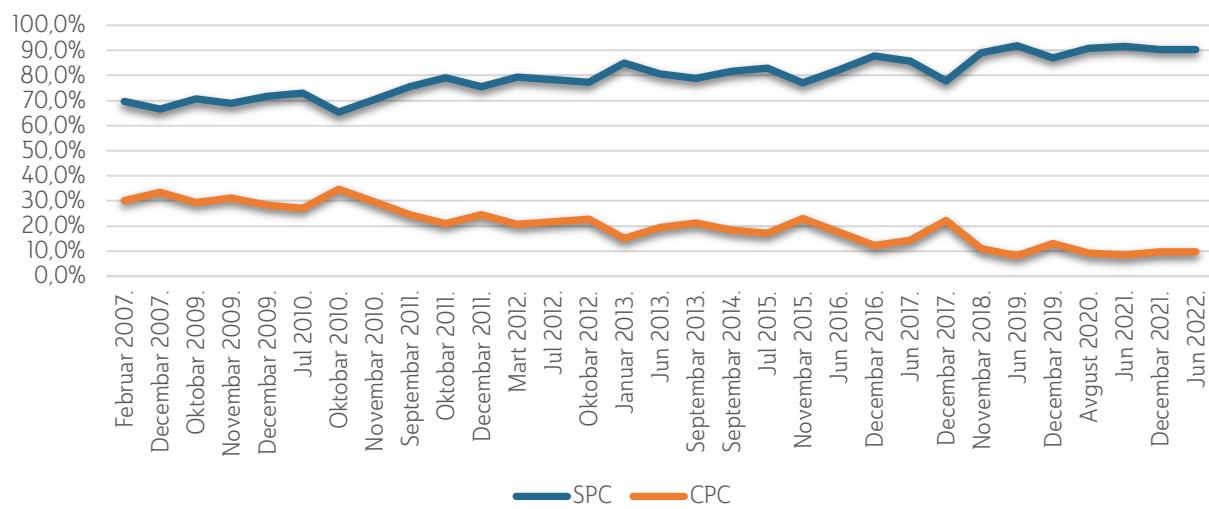
Tabela 7 - Pripadnost konfesijama – TREND

	SPC	CPC	Islam	Katolička
Oktobar 2009.	52,4%	21,9%	18,7%	3,5%
Novembar 2009.	50,4%	22,8%	18,9%	4,2%
Decembar 2009.	54,2%	21,4%	17,5%	4,4%
Jul 2010.	51,7%	19,1%	17,4%	5,2%
Oktobar 2010.	47,5%	25,2%	17,0%	6,4%
Novembar 2010.	51,5%	21,5%	17,8%	4,9%
Septembar 2011.	53,4%	17,4%	16,7%	6,7%
Oktobar 2011.	59,1%	15,7%	18,6%	3,6%
Decembar 2011.	55,7%	18,1%	14,4%	8,1%
Mart 2012.	57,9%	15,0%	16,8%	6,1%
Jul 2012.	58,3%	16,2%	17,4%	5,3%
Oktobar 2012.	56,8%	16,8%	16,2%	6,4%
Januar 2013.	62,5%	11,2%	18,6%	4,3%
Jun 2013.	59,6%	14,4%	15,0%	6,1%
Septembar 2013.	59,6%	15,9%	16,0%	4,7%
Septembar 2014.	59,5%	13,4%	16,9%	5,3%

Jul 2015.	59,4%	12,3%	18,3%	3,9%
Novembar 2015.	54,0%	16,1%	16,9%	6,0%
Jun 2016.	60,4%	13,0%	15,7%	6,3%
Decembar 2016.	61,8%	8,7%	18,1%	6,5%
Jun 2017.	60,7%	10,1%	15,6%	5,5%
Decembar 2017.	54,8%	15,5%	16,1%	6,6%
Novembar 2018.	64,3%	7,9%	16,0%	7,2%
Jun 2019.	64,8%	5,7%	15,5%	7,0%
Decembar 2019.	62,9%	9,4%	16,4%	6,0%
Avgust 2020.	63,5%	6,4%	17,6%	3,6%
Jun 2021.	61,8%	5,6%	19,1%	4,9%
Decembar 2021.	64,8%	6,9%	18,9%	3,6%
Jun 2022.	61,8%	6,7%	18,7%	4,3%

Podatak o pripadnosti crkvi je još indikativniji ako se uzmu samo oni koji pripadaju pravoslavnom korpusu (grafikon 19).

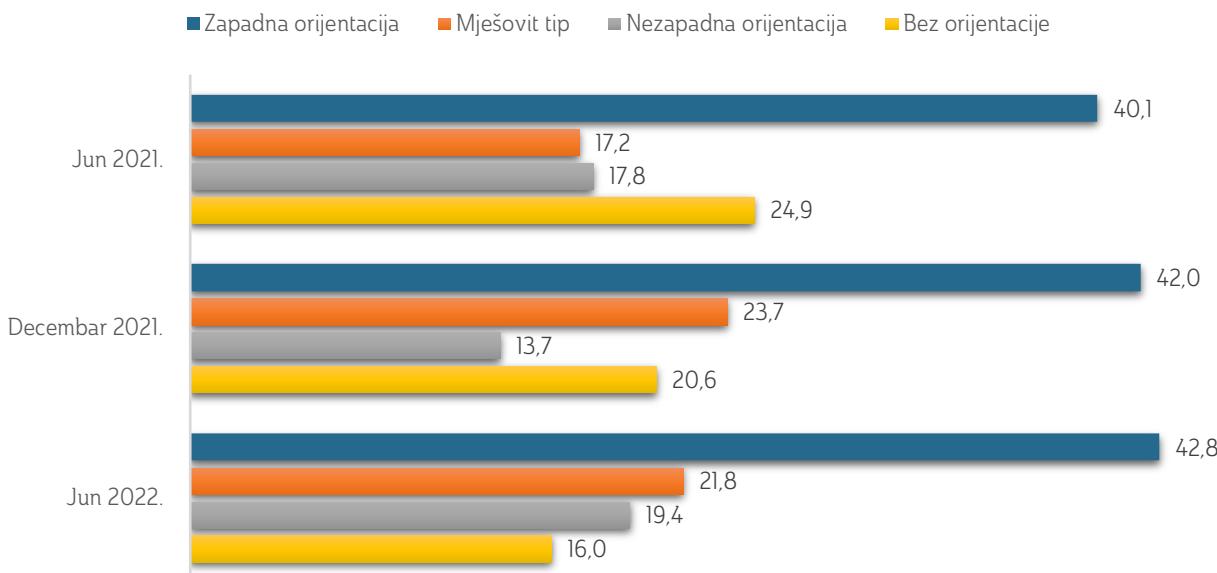
Grafikon 19 - Pripadnost SPC u pravoslovnom korpusu - TREND

Podatak jednostavno ukazuje da se u pravoslavnom korpusu procenat onih koji kažu da pripadaju SPC povećao za 20%, dok se za referentni procenat smanjio procenat onih koji kažu da pripadaju CPC. Drugim riječima, SPC je vremenom dobijala na snazi.

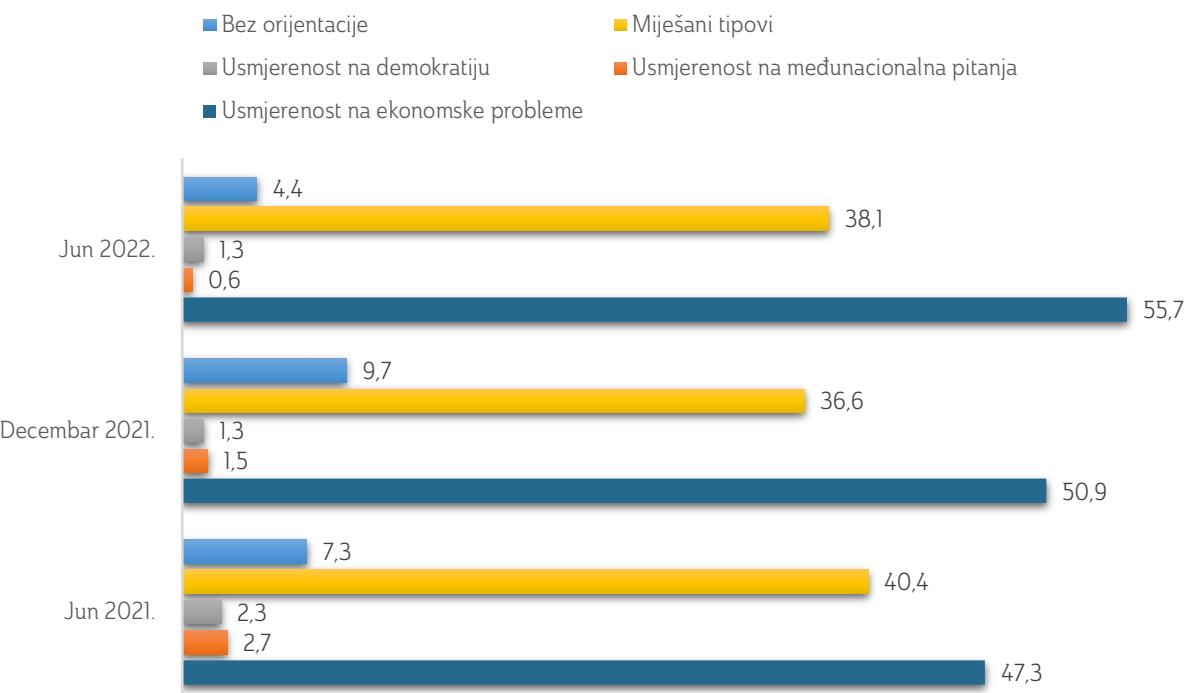
U nekoliko posebnih istraživanja koristili smo i specifične indekse koji mogu biti informativni i indikativni kada je procjena javnog mnjenja u pitanju. Prvi od njih tiče se spoljno-političke orijentacije, a formira se na osnovu pitanja šta bi to trebali biti prioriteti u spoljnoj politici Crne Gore. Pitanje se sastoji iz četiri ajtema, i za dva od njih građani biraju šta je njihov prvi šta je njihov drugi izbor. Ajtemi koji predstavljaju zapadnu orijentaciju jesu oni koji govore da prioritet Crne Gore u spoljnoj politici trebaju biti članstvo Crne Gore u EU i jačanje članstva u NATO, dok druga dva ajtema predstavljaju nezapadnu orijentaciju i oni iskazuju prioritet u spoljnoj politici koji se ogleda u približavanju Crne Gore Rusiji i Srbiji. Dakle, građani prvim i drugim izborom indiraju da li su zapadno ili nezapadno orijentisani, a ukoliko se u prvom i drugom izboru oni opredijele za dva ajtema koji pripadaju „suprotnim stranama“, onda se kvalifikuju kao „miješani tip“. U grafikonu 20 dajemo prikaz spoljno-političke orijentacije u poslednja tri istraživanja. Podaci ukazuju najprije da **zapadna orijentacija u Crnoj Gori dominantna u odnosu na nezapadnu, tačnije, više nego dva puta je građana koji su zapadno orijentisani, u odnosu na one koji su nezapadno orijentisani**. Drugo, kada je riječ o trendu, u poslednjih dvije godine mjerimo ne tako značajan rast zapadne orijentacije, ali i kada se uporede vrijednosti iz juna 2021. i juna 2022. godine, takođe, ne tako značajan rast nezapadne orijentacije. Kada je riječ o mješovitom tipu, mjerimo blago povećanje od oko 3%, dok je onih bez orijentacije kumulativno manje za gotovo 9%.

Grafikon 20 - Spoljno-politička orijentacija – indeks

Drugi indeks koji pratimo tiče se mjerjenja prioriteta unutrašnje politike. Na isti način kao i kada je riječ o spoljno-političkom indeksu, građani su od svih ajtema birali šta je to njihov prvi a šta drugi izbor. No, ovog puta je na raspolaganju šest ajtema koji mere ekonomsku orientaciju (bolji životni standard i borba protiv korupcije), usmerenost na međunarodna pitanja (rješavanje međunarodnih pitanja i rešavanje crnogorsko-srpskog pitanja), i usmjereno na demokratiju (borba za jačanje demokratije i borba za slobode i prava građana). U grafikonu 21 dajemo prikaz indeksiranih vrijednosti za poslednja tri talasa istraživanja. Podaci ukazuju da je ključna usmjereno na ekonomski probleme, dok je usmjereno na nacionalna pitanja kao i pitanja demokratije gotovo simbolična. Ono što je još značajnije, jeste progresivan trend kada je riječ o ekonomskoj orientaciji, gdje u prethodne dvije godine mjerimo značajan porast broja građana (preko 8%) koji smatraju da ekonomija treba da bude prioritet.

Grafikon 21 - Indeks prioriteta unutrašnje politike

Poslednji indeks koji pratimo takođe se tiče procjene značaja ključnih reformskih poteza koje treba sprovesti u zemlji. Najprije, u grafikonu 22 dajemo prikaz mjerenih vrijednosti na četvorostepenoj ordinalnoj skali za naše poslednje istraživanje. Podaci ukazuju da građani sve potencijalne reformske poteze smatraju važni.

Grafikon 22 - Prioritet reformi u junu 2022. godine

Na osnovu ovih podataka formiramo indeks na jednostavan način, dakle, broj onih koji kaže da su predložene reforme nevažne ili manje važne, oduzmem od broja onih koji kažu da su navedene reforme ključne i važne. U tom slučaju dobijemo indeks za poslednja dva istraživanja prikazan u grafikonu 24. Prvo što treba reći da su **sve predložene reforme značajne za građane Crne Gore**. Drugo, **depolitizacija javne uprave i borba protiv korupcije, komparativno, su najvažnije**. Treće, mjerimo pad indeksiranih vrednosti reformskih poteza kada je riječ o ispunjavanju uslova za članstvo u EU i borbe protiv diskriminacije, dok za sve ostale reformske poteze mjerimo blago povećane vrednosti.

Grafikon 23 – Indeks reformi – poređenje dva poslednja talasa istraživanja

